

CERCETAREA CULTURII TRADIȚIONALE DIN BASARABIA SUB EGIDA ACADEMIEI ROMÂNE

Andrei PROHIN*

Abstract

The author of the paper reviews the contributions of the scientists of the Romanian Academy to the study of the traditional Romanian culture from Bessarabia, as well as from the eastern side of Dniester. Before the First World War, the existence of the border on river Prut, as well as the restrictions imposed by the Russian authorities, hindered researchers to have a direct contact with the ethno-cultural realities from Bessarabia. The scarce information from this field, published under the auspices of the Romanian Academy, originated from the correspondence with local informers, from the rare travels over Prut or had been offered by Bessarabians established in Romania. After 1918, the area between Prut and Dniester became better known to ethnologists, especially, due to the activity of the "Folklore Archive" of Cluj, under the directorate of Ion Mușlea, and to the monographic teams conducted by Dimitrie Gusti and Petre Ștefănuță. The documentary materials collected during the interwar period, as well as the studies published then, rest up till now valuable scientific sources. There are also important unpublished documents preserved in several archives of Romania. During the years of communist dictatorship, the subject of the Romanians from Bessarabia was a sensible one, being carefully treated within the academic research. Only after 1990 we can witness institutional projects and publications that try to recover the ethnography of Bessarabia.

Keywords: the Romanian Academy, Bessarabia, folklore, ethnography, collections, studies, prohibitions.

Cuvinte-cheie: Academia Română, Basarabia, folclor, etnografie, culegeri, studii, interdicții.

Studiul culturii tradiționale a românilor din Basarabia a urmat de-a lungul timpului un traseu sinuos, cu personalități și realizări de valoare, succedate de un răstimp de voită uitare, aidoma istoriei zbuciumate a acestui pământ pe parcursul ultimelor două veacuri. Disputa asupra identității etno-lingvistice a românilor basarabeni, artificial alimentată de actorii politici, a avut un impact negativ asupra cercetărilor etnologice, prin limitarea domeniilor de investigație și prin

---

* Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală, Chișinău – Republica Moldova.

impunerea unor clișee false referitoare la trecutul basarabean¹. Decenii la rând, realitățile culturale din Basarabia și Transnistria nu au putut fi tratate în context general românesc, în cadrele firești ale devenirii lor, o lacună resimțită până astăzi pe ambele maluri ale Prutului.

În pofida impedimentelor, Academia Română, – prin membrii săi titulari, prin cercetătorii, publicațiile și proiectele instituționale –, a reușit să teaurizeze documente unice, reflectând cultura tradițională a românilor de la est de Prut. În istoriografia literară a devenit o adevărată tradiție faptul de a evoca, la anumite intervale, contribuția Academiei la dezvoltarea folcloristicii și etnografiei². Despre investigațiile etno-folclorice din Basarabia au scris, cu documentări ample, Grigore Botezatu, Andrei Hâncu, Nicolae Băieșu, Iordan Datcu, Paul și Zamfira Mihail ș.a., la studiile cărora ne vom referi în continuare.

Aniversarea a 150 de ani de la înființarea Academiei Române e un prilej de a rememora, de la o altă distanță cronologică, cercetările etnologice din Basarabia realizate sub auspiciile înaltei instituții academice. Ținând cont de impunătoarea bibliografie etnologică acumulată, de individualitatea fiecărei contribuții, în prezenta evocare putem doar puncta și caracteriza sumar aceste investigații.

De la întemeierea Academiei Române până la Marea Unire

De la constituirea sa, la 1/13 aprilie 1866, Societatea Literară Română (redenumită, succesiv, Societatea Academică Română, în 1867,

¹ Nicolae Demcenco, Grigore Botezatu, *Evoluția cercetărilor etnofolclorice din Basarabia și Republica Moldova*, în „Revista de Etnologie” (RE), Chișinău, nr. 1 (2), 1997, p. 7; Grigore Botezatu, Andrei Hâncu, *Un tezaur de cultură populară: Arhiva de Folclor a Academiei de Științe a Republicii Moldova*, în „Destin românesc”. Revistă de cultură și istorie („Destin românesc”), Chișinău-București, an V, 1998, nr. 19-20 (3-4), p. 84-86.

² Ion Mușlea, *Academia Română și folclorul*, în „Anuarul Arhivei de Folclor” (AAF), Cluj, I, 1932, p. 1-7; Ovidiu Bârlea, *Academia Română și cultura populară*, în „Revista de Etnografie și Folclor” (REF), tom 9, 1966, nr. 5-6, p. 411-441; Fănuș Băileșteanu, *Folclorul și Academia*, în REF, tom 38, 1993, nr. 1-2, p. 151-153; Alexandru I. Amzulescu, *Colecția națională de folclor*, în REF, tom 39, 1994, nr. 1-2, p. 15-27; Alexandru Dobre, *Folclor și etnografie în discursurile de recepție rostite la Academia Română*, în REF, tom 42, 1997, nr. 3-4, p. 259-278 și nr. 5-6, p. 483-503; Idem, *Folclorul și etnografia sub protecția Academiei Române*, București, Editura Academiei Române-Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2002; Idem, *Academia Română. Cercetarea și punerea în valoare a culturii tradiționale*, București, Editura Academiei Române-Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2004 (precizăm faptul că ultimele două volume ne-au fost inaccesibile).

și Academia Română, în 1879) s-a dorit a fi un for științific al tuturor românilor, inclusiv din teritoriile aflate sub stăpâniri străine. Între membrii săi fondatori, regăsim patru basarabeni – scriitorii Alexandru Hâjdeu (1811-1872) și Constantin Stamati (1786-1869), filantropul Ioan Străjescu (1833-1873) și agronomul Ștefan Gonata (1838-1896)³. Membri ai Academiei au devenit, mai târziu, câteva personalități născute în stânga Prutului, dar care locuiau în România – Bogdan Petriceicu Hasdeu (ales în 1877) și Mitropolitul Moldovei Iosif Naniescu (1888). Până la Primul Război Mondial, dintre românii basarabeni li s-au mai alăturat cărturarul Vasile Stroescu (1845-1926) și arheologul Ioan Casian Suruceanu (1851-1897)⁴.

Cu toate acestea, existența hotarului de la Prut și restricțiile impuse de autoritățile țariste au împiedicat participarea efectivă a basarabenilor la ședințele Academiei, fapt sesizabil în lucrările de folclor și etnografie publicate înainte de Marea Unire. În etapa respectivă, cunoașterea realităților din Basarabia se limita la puținele călătorii în stânga Prutului, la scrierile basarabenilor stabiliți în România și la corespondența cu informatorii locali.

Încă Vasile Alecsandri (1821-1890), „ctitorul incontestabil al folcloristicii românești”⁵, membru al Academiei din 1867, în celebra sa culegere de poezii populare includea un grupaj de „Cântice din Basarabia”⁶, pe care le obținuse probabil „adresându-se, după cum îi era obiceiul, vreunui intelectual de-al locurilor”⁷. Poetul nota în subsolul paginii: „Din cauza greutății relațiilor între Moldova și Basarabia, nu am putut să-mi procur alte cântice de peste Prut decât aceste XVI bucăți, din care unele sunt numai fragmente. Sunt însă convins că s-ar putea descoperi multe balade și doine minunate la Români ce se află sub

---

³ Dorina N. Rusu, *Basarabia în Academia Română*, în „Destin românesc”, Chișinău, an IX, 2002, nr. 1 (33), p. 81-82; Dan Berindei, *Academia Română și Basarabia*, în „Akademos”. Revistă de Știință, Inovare, Cultură și Artă („Akademos”), Chișinău, nr. 2 (25), 2012, p. 63.

⁴ Dorina N. Rusu, *op. cit.*, p. 82-83; Dan Berindei, *op. cit.*, p. 63.

⁵ Jordan Datcu, *Dicționarul etnologilor români*, vol. 1, București, Editura Saeculum I.O., 1998, p. 35.

⁶ *Poesii populare ale românilor*. Adunate și întocmite de Vasile Alecsandri, București, Tipografia Lucrătorilor Asociați, 1866, p. 403-411; Vasile Alecsandri, *Opere*, vol. III. *Poesii populare*. Text stabilit de Georgeta Rădulescu-Dulgheru. Studiu introductiv, note și comentarii, variante de Gheorghe Vrabie, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1978, p. 315-319.

⁷ Gheorghe Vrabie, „Comentarii – Variante”, în Vasile Alecsandri, *Opere*, vol. III, p. 507.

stăpânirea rusească, căci și-au păstrat foarte bine până acum datinile, limba și tipul strămoșesc”⁸. Convingerea că folclorul românesc dăinuie în Basarabia, alături de regretul că acest tezaur nu poate fi valorificat științific, sunt împărțite și de autorii din următoarele decenii.

Bogdan Petriceicu Hasdeu (1838-1907) publica, în 1884, un amplu chestionar lingvistic și etnografic, intitulat *Programa pentru adunarea datelor privitoare la limba română*, preconizând difuzarea sa „în toate provinciile locuite de români”⁹. Răspunsurile la chestionar au parvenit din județele Vechiului Regat, din Transilvania și Banat¹⁰. B. P. Hasdeu expediase chestionarul și în Basarabia, dar fără a primi răspunsuri¹¹. Totuși, în manuscrisele cărturarului aflăm texte folclorice, descrieri de obiceiuri și credințe populare, culese de Hasdeu în anii 1852-1853, de la românii din Basarabia și din stânga Nistrului¹².

Teodor T. Burada (1839-1923), membru corespondent al Academiei Române, a întreprins două călătorii de studii la românii din Basarabia și din alte gubernii ale Imperiului Rus, respectiv în 1883 și 1893. În articolele publicate ulterior¹³, autorul surprinde diverse aspecte etnografice din aceste regiuni – particularități ale caselor, portului, datini și obiceiuri, folclor literar și muzical¹⁴.

⁸ *Poesii populare...*, p. 403; Vasile Alecsandri, *Opere*, vol. III, p. 315.

⁹ Bogdan Petriceicu Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicționarul limbei istorice și poporane a românilor*, tom I, București, Stabilimentul Grafic Socec & Teclu, 1886, p. VII.

¹⁰ Ion Mușlea, Ovidiu Bârlea, *Tipologia folclorului. Din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu*, București, Editura Minerva, 1970, p. 83-108.

¹¹ Eugenia-Zamfira Mihail, „Date noi privind etnografia din Basarabia în prima jumătate a sec. al XIX-lea”, în vol. *Imagini și permanente în etnologia românească. Materialele primului Simpozion Național de Etnologie (Imagini și permanente)*, Chișinău, Editura Știința, 1992, p. 278.

¹² Victor Cirimpei, B. P. Hasdeu – *culegător de creație populară moldovenească*, în „Limba și literatura moldovenească”, Chișinău, an XVIII, 1975, nr. 3, p. 34-42; Bogdan Petriceicu Hasdeu, *Soarele și Luna. Folclor tradițional în versuri*. Ediție critică, prefață, note, comentarii, variante și indici de Ionel Oprișan, vol. I. *Texte*, București, Editura Saeculum I.O., 2002, p. 23-40.

¹³ Teodor T. Burada, *O călătorie în satele moldovenești din gubernia Cherson (Rusia)*, în „Convorbiri literare”, Iași, an XVII, 1 aprilie 1883-1 martie 1884, p. 281-291; *O călătorie la Românii din gubernia Kamenitz-Podolsk (Rusia) (cu o hartă)*, în „Arhiva”. Organul Societății Științifice și Literare din Iași („Arhiva”), an XVII, 1906, nr. 12, p. 536-547; *Conocăria și iertăciunea la nunțile românilor din Basarabia*, în „Arhiva”, an XXVI, 1915, nr. 3, p. 69-73.

¹⁴ Lucia Berdan, *Teodor T. Burada și românii de peste hotare acum 100 de ani*, în „Revistă de Lingvistică și Știință Literară” (RLSL), Chișinău, nr. 1 (151), 1994, p. 64-65.

În pofida politicii țariste de deznaționalizare, Burada remarcă supraviețuirea specificului național românesc: „Dacă ne uităm la credințele, obiceiurile și moravurile Românilor din această gubernie, vedem că caracterul românesc e destul de bine păstrat, și putem zice că nu este nici o deosebire de acel pe care-l găsim la Românii din gubernia Cherson, și care în aceste două gubernii e același ca a locuitorilor din Moldova. Aceleași obiceiuri la nașteri, la înmormântări, la nunți, la Crăciun, la Anul Nou și la alte împrejurări ale vieții. Aceleași credinți în strigoi, vrăji, farmeci și altele, aceleași povești cu balauri, cu zmei, cu lei paralei, cu feți frumoși cu părul de aur, aceleași cântece care încep cu «frunză verde», aceleași jocuri, hora, de brâu, corăbiasca și altele”¹⁵.

În volumul *Basarabia în secolul XIX* (pe copertă are subtitlurile: „Scriere premiata de Academia Română” și „Edițiunea Academiei Române”), publicistul Zamfir C. Arbore (1848-1933) consacră un compartiment amplu folclorului românilor și a altor etnii din gubernie („Cartea III: Moravurile și obiceiurile popoarelor din Basarabia. Cântece populare de ale românilor, bulgarilor, rutenilor, coloniștilor germani, țiganilor și altor neamuri”¹⁶).

Autorul caracterizează succint locuințele românilor basarabeni, interiorul, datinile la construcția casei, portul bărbătesc și feminin, obiceiurile la naștere, căsătorie și înmormântare, „credințe și superstiții”, reproduce cântece, balade și povești¹⁷. După cum reiese din puținele note de subsol, unele texte au fost notate din observații directe („auzit în satul Petricani, jud. Chișinău, 1889”¹⁸; „culeasă de către un licean, care a scris-o nu după graiul din Basarabia”¹⁹; „auzită în satul Dolna, județul Chișinău, de la țăranul Nichifor Uleiu”²⁰ etc.), iar altele provin „din colecțiunea lui Gheorghe Madan”²¹.

---

¹⁵ Teodor T. Burada, *O călătorie la Românii...*, p. 543.

¹⁶ Zamfir C. Arbore, *Basarabia în secolul XIX*, București, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, 1898, p. 148.

¹⁷ *Ibidem*, p. 148-195.

¹⁸ *Ibidem*, p. 162, nota 1.

¹⁹ *Ibidem*, p. 165, nota 1.

²⁰ *Ibidem*, p. 175, nota 1.

²¹ *Ibidem*, p. 178. Autorul se referă la culegerea lui Gheorghe V. Madan, *Suspine. Poezii populare din Basarabia*. Cu o prefață de George Coșbuc (București, Librăria Storck & Müller, 1897), din care au reprodus texte folclorice și alcătuitoarii ediției *Graiul nostru*. Texte din toate părțile locuite de români. Publicate de I.-A. Candrea, Ov. Densusianu, Th. D. Speranția, vol. II, București, Atelierele Grafice Socec & Co., 1908, p. 5-14.

Impunătoarea antologie de proverbe a lui Iuliu Zanne (1855-1924), premiată de Academia Română, după cum se anunță în titlu, include proverbele „românilor din România, Basarabia, Bucovina, Ungaria, Istria și Macedonia”²². Totuși, comparativ cu alte provincii înstrăinate, Basarabia e reprezentată modest în lista informatorilor: „Titorian (I.), profesor, Basarabia”²³; „Madan (G.), proverbe din comunele: Chișeneu, ținutul Chișeneu, Valea Perului, ținutul Bender; c. Trușani, Ținutul Chișeneu; Costesci, ținutul Chișeneu, Basarabia”²⁴. În bibliografie sunt citate doar volumele lui Zamfir C. Arbore și Gheorghe V. Madan, amintite mai sus²⁵.

În primăvara anului 1905, Nicolae Iorga (1871-1940), – pe atunci, membru corespondent al Academiei Române, – întreprinde o călătorie de 10 zile în Basarabia²⁶. Marele istoric își înmănunchea impresiile în volumul *Neamul românesc în Basarabia*, unde consemna, „cu ochi de expert și cu spirit de observație de veritabil etnograf”²⁷, diverse aspecte ale culturii populare.

Analizând realitățile din satele vizitate, Iorga evocă insistent păstrarea elementului românesc, invocând paralele din dreapta Prutului: „La Răduleni, la Dubna, la Vădeni, Părcani și Volova sunt tot casele după datina noastră, așternute pe câte o costișă de lut. Copereminte mai mult de stuf, ochi mărunți de fereastră, doi de-o parte, doi de alta a ușii, cerdac pe stâlpi, streșini, garduri de nuiele, mai rareori de pietre clădite ca un zid. Căruțele cu un cal – un cal bun în părțile acestea –, cu jugul înalt deasupra capului, ca prin Botoșani, aleargă în toate părțile, în această zi de duminică”²⁸ etc.

În ședința Academiei Române din 12/24 mai 1912, comemorând centenarul anexării Basarabiei, același Nicolae Iorga prezenta

²² Iuliu A. Zanne, *Proverbele românilor din România, Basarabia, Bucovina, Ungaria, Istria și Macedonia*, vol. I-X, București, Librăria Socecu & Comp., 1895-1912.

²³ *Ibidem*, vol. I, p. LIX; vol. II, p. XVIII.

²⁴ *Ibidem*, vol. III, p. XXII.

²⁵ *Ibidem*, vol. X, p. VII, XII.

²⁶ Iorga „trece prin Boian în Rusia, unde va rămâne timp de 10 zile” (este omis lexemul „Basarabia”, precum și titlul cărții *Neamul românesc în Basarabia*, publicată tot în 1905) – Barbu Theodorescu, *Nicolae Iorga (1871-1940). Biobibliografie*, București, Editura Științifică și Enciclopedică – Editura Militară, 1976, p. 41.

²⁷ Jordan Datcu, „Basarabia în opera lui Nicolae Iorga”, în Nicolae Iorga, *Neamul românesc în Basarabia*. Ediție îngrijită, introducere, note și comentarii de Jordan Datcu, Chișinău, Editura Știința, 2015, p. 7.

²⁸ Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 48-49.

comunicarea *Însemnătatea ținuturilor de peste Prut pentru istoria românilor și pentru folclorul lor*²⁹. Referindu-se la creațiile populare de la est de Prut, autorul subliniază dăinuirea specificului național mai ales prin faptul că în „gând, simțire, ritm, rimă, arie au rămas în cântecul basarabean cu totul neschimbate și absolut autentice”³⁰.

Totodată, Iorga deplânge precaritatea edițiilor de folclor basarabean existente la acea vreme („această poezie a cules-o în treacăt, pentru observații fonetice, d. Weigand din Leipzig și un român, unul singur, Gheorghe Madan”³¹), adresând celor prezenți chemarea: „Ca și trecutul românesc, cântecul neamului și, alături cu el, tot ce alcătuiește cultura îndătinată a poporului, ne așteaptă peste Prut. Să nu zăbovim!”³²

Pe vremea României Mari

Îndemnul lui Nicolae Iorga a aflat împlinire după Marea Unire din 1918, odată cu integrarea Basarabiei în viața socială a României. În perioada interbelică s-au întreprins acțiuni sistematice de culegere a folclorului basarabean, dar și de studiere complexă a satelor, sub patronajul Academiei și a altor instituții științifice. În cadrul ședinței Secțiunii Literare a Academiei Române, din 27 mai 1920, Ovid Densusianu (1873-1938) schița un plan „pentru reorganizarea adunării și publicării materialelor de folclor”³³. Vorbitorul propunea, în particular, a delega „misiuni speciale”, pentru a culege folclor, în provinciile românești mai puțin studiate, „ca Maramureșul, nordul Transilvaniei, Basarabia, Dobrogea și multe ținuturi aromâne”³⁴.

Drept răspuns, inclusiv la această doleanță, în 1930 este înființată Arhiva de Folclor a Academiei Române, afiliată Muzeului Limbii Române din Cluj. Fondatorul și directorul Arhivei, Ion Mușlea (1899-1966), preconiza difuzarea chestionarelor (însoțite de „mici premii, destinate celor mai bune răspunsuri”), delegarea de „tineri bine pregătiți” pentru a cerceta „regiuni din care s-a cules până acum prea puțin material (Basarabia și Dobrogea, părți din Ardeal

²⁹ Barbu Theodorescu, *op. cit.*, p. 416.

³⁰ Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 304.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*, p. 305.

³³ „Analele Academiei Române”, seria a II-a, tom XL (1919-1920), secțiunea 1. Partea administrativă și dezbaterile, p. 154.

³⁴ *Idem*, p. 155.

etc.)”, precum și crearea unui periodic de specialitate – „Anuarul Arhivei de Folclor”³⁵.

Între anii 1930-1941, din Basarabia au parvenit manuscrisele a 84 de persoane (învățători, preoți, studenți și elevi, alte categorii de respondenți), conținând răspunsuri la chestionarele Arhivei de Folclor³⁶. Judecând după catalogul Fondului „Ion Mușlea”, de la actualul Institut „Arhiva de Folclor a Academiei Române” (Cluj-Napoca), materialele acoperă o largă arie tematică: obiceiuri de Crăciun și Anul Nou, de primăvară și vară, calendar popular, povești, snoave, ghicitori, vrăji³⁷ etc.

Între premianții Arhivei s-au numărat mai mulți basarabeni, cum ar fi: învățătorii Anatolie Melnic (Hădărăuți – Hotin), Gheorghe I. Bârleanu (Jujineț – Cernăuți) și Theodor Pletos (Cruglic și Țântăreni – Orhei), elevul Petru Vovcă (Bălți) ș.a.³⁸ De asemenea, aflăm „stipendiați” ai Arhivei, împuterniciți să culeagă folclor din regiune, precum Virgil Stanciu (pentru sudul Basarabiei și refugiații transnistreni), Petre V. Ștefănuță (cercetări în Valea Nistrului de Jos) și Tatiana Gălușcă (Dobrogea, podgoria Aradului, județele Botoșani, Dorohoi și Dolj, Transnistria)³⁹.

Creația populară din Basarabia a constituit o prezență permanentă în „Anuarul Arhivei de Folclor”. În paginile sale au văzut lumina studiile eminentului folclorist Petre V. Ștefănuță (1906-1942)⁴⁰. În același „Anuar”, etnograful, sociologul, istoricul și publicistul Nichita Smochină (1894-1980), ales ulterior membru de onoare al Academiei Române, publica texte culese de la românii transnistreni, refugiați în Regat⁴¹. La rubrica „Bibliografia folclorului românesc”, îngrijită de Ion Mușlea, erau semnalate și adnotate

³⁵ Ion Mușlea, *op. cit.*, p. 6-7.

³⁶ Grigore Botezatu, *Munca de culegere și de arhivizare a folclorului*, în RE, nr. 3 (pe copertă este trecut nr. 1), 2001, p. 140.

³⁷ Catalog disponibil la adresa <https://arhivadefolclorcluj.ro/arhiva/fonduri-de-documente/fondul-de-manuscrise-ion-muslea/> (accesat pe 24 august 2016).

³⁸ Grigore Botezatu, *op. cit.*, p. 139.

³⁹ *Ibidem*, p. 140.

⁴⁰ Petre V. Ștefănuță, *Folclor din județul Lăpușna*, II, 1933, p. 89-180; *Contribuție la bibliografia studiilor și culegerilor de folclor privitoare la România din Basarabia și popoarele conlocuitoare – publicate în periodicele rusești*, III, 1935, p. 177-188; *Cercetări folklorice pe Valea Nistrului-de-Jos*, IV, 1937, p. 31-227; *O familie de povestitori din Iurceni (Basarabia)*, VI, 1942, p. 77-100.

⁴¹ Nichita P. Smochină, *Din literatura populară a Românilor de peste Nistru*, V, 1939, p. 7-56.

numeroase lucrări consacrate românilor (sporadic, și altor etnii) din Basarabia și Transnistria⁴².

Astfel, pe parcursul existenței sale, Arhiva de Folclor a Academiei Române a rămas fidelă dezideratului de a explora, sub aspect folcloric, spațiul basarabean, integrându-l în circuitul științific general românesc. Valorificarea editorială a materialelor culese la est de Prut, aflate încă în manuscris la Institutul „Arhiva de Folclor a Academiei Române”, rămâne un obiectiv de perspectivă.

Într-o altă arhivă academică, cea a Institutului de Etnografie și Folclor din București, se păstrează înregistrări audio cu folclor basarabean, culese în perioada interbelică. Acestea cuprind înregistrările lui Constantin Brăiloiu (1893-1958) din 1928, 1932 și 1936, realizate în localitățile fostelor județe Lăpușna, Orhei și în Chișinău, precum și piese imprimate în anii 1941-1943 la est de Nistru și de Bug⁴³. Culegerile cuprind diverse genuri și specii muzicale (cântece epice, lirice, rituale, melodii de joc), prioritate având folclorul nunții.

Alături de texte și melodii, celebrul muzicolog a notat informații etnografice aferente, a realizat înregistrări repetate de la același cântăreț, separate prin intervale de timp, și de la diferite instrumente⁴⁴. Constantin Brăiloiu motiva necesitatea acestei documentații complexe astfel: „Unde dimpotrivă cântecele viețuiesc cu adevărat, se nasc, mor, se prefac, nedespărțite de traiul mediului din care s-au ivit, realitatea muzicală va rămâne neînțeleasă fără cunoașterea realității sociale”⁴⁵.

Patrimoniul aceluiași institut deține imprimări la fonograf și manuscrise de cântece populare culese de Gheorghe V. Madan (1872-1944). Până în prezent, doar o parte a înregistrărilor au fost

---

⁴² AAF, I, 1932, p. 245, 247; II, 1933, p. 232, 235, 237-241, 245-246; III, 1935, p. 192-193, 197-198, 205-206; IV, 1937, p. 245, 247, 250, 252-253, 255; V, 1939, p. 182-183, 187-189, 191-193, 195-196, 200-203, 208-209; VI, 1942, p. 386-387, 390-391, 394-397, 399, 401, 403-406, 413, 417-418; VII, 1945, p. 142, 186.

⁴³ Victor Ghilaș, „Constantin Brăiloiu și cercetarea etnomuzicologică din Basarabia”, în vol. *Centenar Constantin Brăiloiu*. [Simpozionul Internațional „Constantin Brăiloiu” (București, 9-11 septembrie 1993)]. Îngrijitori de ediție: Vasile Tomescu și Michaela Roșu, București, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din România, 1994, p. 171; Grigore Botezatu, *op. cit.*, p. 135-139.

⁴⁴ Grigore Botezatu, *op. cit.*, p. 137-138.

⁴⁵ Constantin Brăiloiu, *Societatea Compozitorilor Români. Arhiva de folclor*, în „Boabe de grâu”. Revistă de cultură, an II, 1931, nr. 4, p. 205.

descifrate și publicate⁴⁶. Dintre personalitățile care au înregistrat, în perioada interbelică, folclor muzical din Basarabia, îi mai amintim pe etnomuzicologii George Breazu (1887-1961) și Emil Riegler-Dinu (1898-1960), profesoara Anastasia Dicescu (1887-1945)⁴⁷ și folcloristul Petre V. Ștefănuță⁴⁸.

Între culegerile de folclor literar basarabean intrate în colecțiile Academiei Române se numără și manuscrisele lui Pantelimon Halippa (1883-1979). Într-o scrisoare din 30 aprilie 1957, adresată confratelui de condei Nicolai Costenco (1913-1993), fostul vicepreședinte al Sfatului Țării, revenit din temnițele comuniste, se referea la culegerea sa de folclor: „Mai regret și faptul că nu am reușit să-mi plasez la vreme și folclorul meu la Academie. Am arătat profesorului G. Călinescu proverbele mele, adunate timp de 40 de ani în Moldova de Răsărit. L-a impresionat mult colecția mea; dar aceasta a fost șapte-opt ani în urmă, și acum nu știu dacă mă va mai ajuta să-mi știu păstrată și valorificată munca din tinerețe și pân' la bătrânețe”⁴⁹.

Caietele de folclor ale lui Halippa, păstrate actualmente în Biblioteca Academiei Române (București), cuprind ghicitori și proverbe (unele versificate de culegător). Istoricul literar Petre Florea presupune că Pan Halippa, fiind profesor de română în satul Buiucani (Chișinău), la începutul secolului al XX-lea, „a strâns aceste ghicitori din necesități didactice fie în vederea spunerii lor în cadrul lecțiilor, fie că provin de la elevii din sat, dezvăluite la cererea învățătorului”⁵⁰. În schimb, o bună parte a proverbelor au fost culese de la prietenii săi, de la colaboratori și alți informatori: „De la Simion Murafa, s(atul) Cotingenii-Mari”; „De la Ion Codreanu, s(atul) Ștefănești, j(udețul) Soroca”⁵¹ etc.

În perioada interbelică, o altă direcție importantă de investigare a culturii populare din Basarabia, a fost reprezentată de campaniile monografice ale Institutului Social Român, inițiate de Dimitrie Gusti (1880-1955), membru titular al Academiei Române.

⁴⁶ Gheorghe V. Madan, *Scrieri*. Text ales și îngrijit de Mihai Papuc, Tamara Apostol-Macovei și Grigore Botezatu. Note și comentarii de Mihai Papuc, vol. 2. *Folclor. Folcloristică*, Chișinău, Editura Știința, 2011, p. 365-383.

⁴⁷ Victor Ghilaș, *op. cit.*, p. 170.

⁴⁸ Grigore Botezatu, *op. cit.*, p. 139.

⁴⁹ Călina Trifan, *O scrisoare necunoscută a lui Pan Halippa*, în „Jurnal de Chișinău”, an XV, nr. 23 (1330), 28 martie 2014, p. 15.

⁵⁰ Petre Florea, *Pan Halippa și folclorul*, în „Memoriile Comisiei de Folclor” (MCF), tom IV (1990), p. 43.

⁵¹ *Ibidem*, p. 56-57.

Echipele respective, compuse din studenți, profesori și alte personalități științifice, au abordat viața satului din perspectivă „multidisciplinară și interdisciplinară” (manifestări economice și culturale, juridice și politice)⁵², simultan fiind aduse importante contribuții și în etnologie. „Recolta etnografică bogată, – aprecia mai târziu Petru Caraman (1898-1980), – rezultată din explorările lui Gusti în lumea rurală românească a fost o surpriză venită peste așteptările sale. Ea se datorește unicamente unor foarte merituoși tineri, cu o deosebită pasiune pentru folclor, care din proprie inițiativă au împins cercetările și în special opera de colectare dincolo de prevederile directivelor primite de la maestru”⁵³.

Prima investigație monografică din spațiul pruto-nistrean, sub conducerea lui Dimitrie Gusti, s-a desfășurat în satul Cornova, în 1931⁵⁴. Următoarele campanii, coordonate deja de folcloristul Petre V. Ștefănuță, – secretar, apoi director al Institutului Social Român din Basarabia, – au vizat satele Iurceni (1935), Nișcani (1936)⁵⁵, Copanca (1937)⁵⁶, Popeștii de Sus (1938), Tabăra, Vâprova și Dișcova (1939)⁵⁷.

Studiile publicate ca urmare a acestor expediții se remarcă prin diversitatea aspectelor culturii tradiționale pe care le pun în valoare:

---

⁵² Iordan Datcu, *Dicționarul etnologilor români*, vol. 3, București, Editura Saeculum I.O., 2001, p. 77.

⁵³ Petru Caraman, *Descolindatul în Orientul și Sud-Estul Europei. Studiu de folclor comparat*. Ediție îngrijită și postfață de Ion H. Ciubotaru, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 1997, p. XXIV.

⁵⁴ Studiile participanților la campanie, publicate inițial în diverse reviste, au fost reunite, alături de alte mărturii documentare, în edițiile: *Cornova. Un sat de mazăli*. Texte identificate, stabilite, organizate, note, prefață și introducere de Prof. univ. dr. doc. Ovidiu Bădina, București, Editura Economică, 1997. 440 p.; Dimitrie Gusti și colab., *Cornova 1931*. Ediție îngrijită de Marin Diaconu, Zoltán Rostás, Vasile Șoimaru, Chișinău, Editura Quant, 2011, 852 p.

⁵⁵ Studii publicate în „Buletinul Institutului Social Român din Basarabia”, Chișinău, tom I, 1937, 348 p.

⁵⁶ Lucrările au apărut în „Buletinul Institutului de Cercetări Sociale al României”. Regionala Chișinău, tom II, 1938, 680 p.

⁵⁷ Rezultatele cercetărilor din aceste localități au fost reunite în al treilea volum al „Buletinului” mai sus-menționat, pregătit pentru tipar, dar pierdut în anii războiului (Grigore Botezatu, *op. cit.*, p. 141). Pentru sumarul activităților desfășurate la Popeștii de Sus, Vâprova și Dișcova, a se vedea: Grigore Botezatu, *Campania monografică de la Popeștii de Sus – județul Soroca*, în „Destin românesc”, an VIII, 2001, nr. 3 (31), p. 101-109; Idem, „Folcloristul și etnograful Petre V. Ștefănuță”, în Petre V. Ștefănuță, *Datini și creații populare*. Text ales și stabilit, studiu introductiv, note și comentarii de Grigore Botezatu, Chișinău, Editura Știința, 2008, p. 19-23.

locuința țărănească, ocupațiile tradiționale, structurile și relațiile sociale, cunoștințele, reprezentările și practicile populare, arta populară, folclorul literar.

Comparativ cu alți culegători din Basarabia, monografiștii abordau viața satului în toată complexitatea sa, porneau de la concepțiile sociologice contemporane, dispuneau de echipament tehnic modern (fonograf, aparat de fotografiat, cameră de filmat).

Echipele monografice reuneau cercetători consacrați (Dimitrie Gusti, Constantin Brăiloiu, Nicolae Moroșanu), dar și mulți tineri, deveniți ulterior nume de referință în etnologia românească (Henri H. Stahl, Anton Golopenția, Ștefania Cristescu, Traian Herseni, Ernest Bernea, Petre V. Ștefănuță), tineri care făceau aici primii pași ai carierei lor științifice.

În afară de campaniile mai sus-menționate, metodologia promovată de Școala lui Dimitrie Gusti a servit mai multor învățători din sate la alcătuirea unor micro-monografii de localități din Basarabia și Bucovina sau a unor lucrări mai restrânse (învățământ, literatură, agricultură etc.), în care se regăsesc numeroase informații etnografice. Lucrările respective, rămase până astăzi în manuscris, erau pregătite pentru susținerea gradului didactic, pentru a fi prezentate la ședințele cercurilor culturale, ale ateneelor populare sau pentru a fi publicate. Aceste manuscrise, estimate la 206 unități, se păstrează în Arhivele Naționale ale României (București), Fondul Ministerului Instrucțiunii Publice⁵⁸. Valoarea lor documentară își păstrează actualitatea pentru cercetare.

După desființarea Institutului Social Român (București), o parte dintre cercetătorii săi și-au continuat activitatea la Institutul Central de Statistică, afiliat Președinției Consiliului de Miniștri al României⁵⁹. În cadrul acestui institut, sociologul Anton Golopenția (1909-1951), conducătorul Oficiului de Studii, a coordonat recensământul general al populației rămasă în România în urma rapturilor teritoriale din 1940.

Odată cu înaintarea armatelor române spre est, după 22 iunie 1941, recensământul a fost extins asupra Basarabiei, nordului Bucovinei și Transnistriei. Astfel, o echipă de cercetători monografiști a cercetat

---

⁵⁸ Ion Drăgoescu, Valentin Zelenciuc, *Manuscrisele privind istoria, etnografia, folclorul și sociologia satelor basarabene*, în RE, nr. 1, 1995, p. 63-72; Ion I. Drăgoescu, *Locuința și gospodăria din Basarabia și Bucovina de nord. Pe baza unor documente inedite*, în REF, tom 38, 1993, nr. 1-2, p. 97-115.

⁵⁹ Anton Rațiu, *Români de la est de Bug. Cercetări etno-sociologice și culegere de folclor*. Prefață de Acad. Vladimir Trebici, București, Editura Fundației Culturale Române, 1994, p. 6.

localitățile situate între Nistru și Bug⁶⁰. În 1942-1943, studierea comunităților românești a continuat în sudul Ucrainei, la est de Bug, ajungând până în nordul Caucazului și în bazinul carbonifer al Donbasului. Cercetătorii implicați în această campanie urmau, între altele, să înregistreze „producții folclorice” și să întocmească „monografii sumare” ale localităților populate de români. Echipele au avut în componență specialiști din diferite domenii, inclusiv etnologii Nicolae Dunăre (1916-1987) și Ovidiu Bârlea (1917-1990)⁶¹.

Anton Rațiu, unul dintre participanții la expedițiile menționate, analizând realitățile din comuna Alexandrovka, raionul Voznesensk, regiunea Nikolaev (Ucraina), a „constatat pe viu că nu numai bătrânii vorbesc românește, dar și copiii acestora, până la ultimul, indiferent de vârstă și sex”⁶². Rațiu mai precizează că „tradiția ancestrală era atât de bine conservată, încât nu se deosebea cu nimic de cea din patria lor de origine ori de cea din Munții Vrancei, sau din orice altă parte a țării noastre. Această tradiție se oglindește și în întregul lor folclor, pe care nu l-au uitat, în doine, colinde, orații de nuntă, conăcării, descântece etc.”⁶³

În paralel, în intervalul iulie-august 1943, Traian Herseni (1907-1980), directorul Institutului Universitar pentru Cercetarea Transnistriei, din cadrul Universității din Odessa, inițiază o campanie de studiere a localităților românești dintre Nistru și Bug⁶⁴. Constantin Brăiloiu a înregistrat melodii populare în nordul Transnistriei, pe când în satele de centru a activat muzicologul Constantin A. Ionescu (1912-1994)⁶⁵. Ultimul nota că „populația românească transnistriană pierduse complet specificul românesc”⁶⁶. Cu toate acestea, „singurul gen care mai rezistase în străfundul de conștiință al populației românești transnistrene era cel al colindelor. Acestea o puteau diferenția de celelalte popoare cu care fusese obligată să se amestece”⁶⁷.

---

⁶⁰ *Ibidem*, p. 16-17.

⁶¹ *Ibidem*, p. 19-23.

⁶² *Ibidem*, p. 23.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ *Colinde din Transnistria*. Ediția a II-a, întregită. Prefață de Traian Herseni. Cuvânt înainte, studiu introductiv, texte și melodii culese și notate de Constantin A. Ionescu. Postfață de Constantin Mohanu, Chișinău, Editura Știința, 1994, p. 3.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 193.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 6.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 6-7. Impresionate de arhaismul și originalitatea colindelor atestate de Constantin A. Ionescu, Ansamblul Surorilor Osoianu (Chișinău) le-a sonorizat, înregistrând un valoros album – „Colinde din Transnistria” (2009).

Doar o parte din materialele înregistrate de cercetători s-au păstrat, unele fiind publicate în anii războiului, iar altele – peste mai bine de jumătate de secol. Lucrările consacrate românilor din Răsărit cuprind texte folclorice (colinde, descântece, credințe populare), descrieri de obiceiuri și ocupații tradiționale, micro-monografii sătești⁶⁸.

Perioada postbelică

Odată cu ocuparea teritoriului pruto-nistean de către Uniunea Sovietică în 1944 și instaurarea comunismului în România, „chestiunea Basarabiei” devine un subiect tabu. Totuși, periodic va fi readus în discuție, potrivit evoluției raporturilor politice româno-sovietice⁶⁹. Stabilirea graniței la Prut și interdicțiile impuse de autoritățile comuniste au barat accesul etnologilor și a altor specialiști din România la cunoașterea fenomenelor sociale, a activității științifice a conaționalilor dintre Nistru și Prut.

Drept urmare, în perioada postbelică, spațiul basarabean nu a putut fi valorificat în expedițiile de culegere a folclorului, organizate de Academia Română, nici de echipele însărcinate cu pregătirea *Atlasului Etnografic al României*. În unele ediții de specialitate, lexemul „Basarabia” este omis intenționat⁷⁰, alteori găsim amintiți, în trecut, folcloriști basarabeni⁷¹.

Cu toate acestea, materialele colectate din Basarabia și studii consacrate acestui areal, apărute până la 1940, se regăsesc în mai multe lucrări de istorie a folcloristicii. Bunăoară, examinând contribuțiile lui Teodor T. Burada în domeniile folclorului și etnografiei, istoricul literar

⁶⁸ Gheorghe Pavelescu, *Aspecte din spiritualitatea românilor transnistreni. Credințe și obiceiuri*, Craiova, Editura Ramuri, 1944, 45 p.; *Colinde din Transnistria*, 202 p.; Anton Rațiu, *op. cit.*, 170 p.; Anton Golopenția, *Români de la est de Bug*. Volum editat, cu introducere, note și comentarii de Prof. univ. dr. Sanda Golopenția, vol. I-II, București, Editura Enciclopedică, 2006, LXXXV + 616 p. (vol. I); 926 p. (vol. II).

⁶⁹ Wilhelmus Petrus van Meurs, *Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă*. Traducător: Ion Stanciu, Chișinău, Editura Arc, 1996, p. 269-294.

⁷⁰ Vasile Alecsandri, *Poezii populare ale românilor*. Ediție îngrijită de D. Murărașu, vol. II, București, Editura Minerva, 1973, p. 111-115. Titlul secțiunii „Cântice din Basarabia” a fost comprimat, devenind „Cântice”. Editorii au mai suprimat comentariul lui Vasile Alecsandri și 6 din cele 16 texte populare basarabene. Totuși, întregul grupaj de „Cântice din Basarabia”, însoțite de comentarii, sunt reproduse în ediția academică a operelor lui Vasile Alecsandri (v. nota 6).

⁷¹ Ovidiu Bârlea, *Istoria folcloristicii românești*, București, Editura Enciclopedică Română, 1974, p. 324, 343, 495.

Ion C. Chițimia (1908-1996) consacră câteva pagini investigațiilor acestuia efectuate la românii din Basarabia și din alte gubernii ale Imperiului Rus⁷². Deși în titlurile publicațiilor sale, Burada îi numise „români”, Ion C. Chițimia este obligat să opereze cu alte sintagme, de genul „populație moldovenească din regiunea Kerson”⁷³ sau „populația moldovenească de peste Prut”⁷⁴.

La rândul său, Gheorghe Vrabie (1908-1991) evocă elogios, dar și destul de prudent, personalitatea lui Petre V. Ștefănuță⁷⁵. Acesta din urmă e prezentat drept un „folclorist mort prematur” care „a cules, după normele dialectologice, un foarte bogat și variat material din care numai o mică parte a izbutit să publice”⁷⁶. Autorul evită să precizeze circumstanțele decesului folcloristului basarabean (în lagărele sovietice) și faptul că investigase localități dintre Prut și Nistru. Studiul lui Petre V. Ștefănuță, *O familie de povestitori din Iurceni*, aprecia Gheorghe Vrabie, „marchează în folcloristica română o etapă nouă care, dacă ar fi fost dezvoltată, cercetarea basmului ar fi fost scoasă din închistarea tradițională în care stăruie să rămână încă”⁷⁷.

Despre Petre V. Ștefănuță și alți cercetători basarabeni, care s-au afirmat până la Al Doilea Război Mondial (Gheorghe Madan, Tatiana Gălușcă-Cîrșmariu, Ion Buzdugan), mai aflăm scurte articole biobibliografice în *Dicționarul folcloriștilor*⁷⁸. Exemplele citate ilustrează vigilența cenzurii comuniste, precauția cu care erau abordate realitățile culturale din spațiul de la est de Prut, aflat în componența URSS. Totodată, aceste mărturii dovedesc probitatea științifică a unor savanți care au cutezat în acest mod să scoată din uitare nume de folcloriști din Basarabia.

---

⁷² Ion C. Chițimia, *Folcloriști și folcloristică românească*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, p. 108-113.

⁷³ *Ibidem*, p. 108.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 112.

⁷⁵ Gheorghe Vrabie, *Folcloristica română. Evoluție, curente, metode*, București, Editura pentru Literatură, 1968, p. 370-371.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 370.

⁷⁷ *Ibidem*.

⁷⁸ Iordan Datcu, Sabina Cornelia Stroescu, *Dicționarul folcloriștilor. Folclorul literar românesc*. Cu o prefață de Ovidiu Bârlea, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, s.v. Ulterior, unul dintre autorii dicționarului mărturisea: „Până astăzi mă mir, adică după trei decenii de la eveniment, cum s-a întâmplat de au rămas, într-un moment când cenzura românească tăia orice referire la Basarabia, articolele despre basarabeni Gheorghe V. Madan și Petre V. Ștefănuță în *Dicționarul folcloriștilor români*” [Iordan Datcu, *Gheorghe V. Madan și monografia sa: Un sat basarabean de Codru, Trușenii*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei” (AMEM), Iași, nr. X, 2010, p. 357].

Correspondența scriitorului George Meniuc (1918-1987) – participant la campaniile lui Petre V. Ștefănuță – cu prietenii săi din tinerețe, Ovidiu Bârlea și Tatiana Gălușcă, ne prezintă dialogul emoționant al unor intelectuali pasionați de folclorul românesc, transgresând barierele politice. Astfel, de la Chișinău, George Meniuc o îndemna pe Tatiana Gălușcă, stabilită la București, să editeze valoroasele sale materiale de teren, în limitele posibilului, la acea vreme: „Desigur, folclorul basarabean n-ai să-l poți publica. Nici aici, pentru că trăiești acolo, nici acolo, la voi, pentru că folclorul este de aici. Ai nimerit între Scila și Caribda. Dar totuși ce-i de făcut? Tu ai strâns în «lăzile» tale o bogăție nepieritoare. Vorbește cu Ovidiu Bârlea. Ar trebui măcar o copie a materialelor adunate să lași la Institutul de folclor”⁷⁹.

Pe parcursul mai multor răvașe, Meniuc a urmărit munca Tatianei Gălușcă asupra monografiei consacrate baladei *Miorița*⁸⁰, sugerându-i să valorifice bogata sa experiență și în alte studii („De ce nu scrii un material interesant, un eseu: *Cu Const. Brăiloiu prin Dobrogea?*”⁸¹; „Scrie un eseu: «Pasărea-suflet la Brâncuși» și folosește-te de cunoștințele tale din Ținutul Vlăsiei”⁸²).

Pentru propriile proiecte de creație, scriitorul solicita sfatul prietenei sale, ediții de critică literară și folcloristică publicate în România. În repetate rânduri îi mărturisea recunoștința: „În multe din creațiile mele ajutorul tău a fost enorm. Tu mi-ai atras atenția asupra unor lucruri din arta populară pe care nu le-aș fi cunoscut niciodată de unul singur”⁸³; „Datorită ție m-am apropiat și eu de sufletul oamenilor simpli, descoperind folclorul aievea, din viață și nu din cărți. Ai o trăsătură rară de a răscoli satele și a găsi esențialul”⁸⁴.

Scrisorile menționate mai atestă circulația publicațiilor din domeniul folcloristicii între Chișinău și București, cel puțin la nivel privat. În epistolele adresate colegului său din anii studenției, Ovidiu Bârlea se arată interesat de volumele de specialitate apărute la Chișinău („din studiile de folclor de la voi cunosc numai *Schițe de folclor moldovenesc*”⁸⁵).

⁷⁹ George Meniuc, *Pagini de corespondență*. Ediție îngrijită, studiu introductiv, note și comentarii de Elena Țau, Chișinău, Editura Grafema Libris, 2010, p. 101.

⁸⁰ Tatiana Gălușcă-Cîrșmariu, Emilia St. Milicescu, Nicolae Saramandu, Tudor Nae, *Miorița la dacoromâni și aromâni*. Texte folclorice. Ediție îngrijită de Nicolae Saramandu. Introducere de Emilia St. Milicescu, București, Editura Minerva, 1992, XL + 367 p.

⁸¹ George Meniuc, *op. cit.*, p. 112.

⁸² *Ibidem*.

⁸³ *Ibidem*, p. 132.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 144.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 441.

Bârlea urmărește lucrările de hasdeologie ale lui Nicolae Romanenco (1906-2000)⁸⁶ și face aprecieri pe marginea unei monografii a folcloristului Nicolae Băieșu⁸⁷ expediată de Meniuc, afirmând că „e cu totul valoroasă prin bogăția materialelor ce le dă la iveală, încât realmente eu am învățat multe din ea, inclusiv aria de răspândire a fenomenelor, prilej de reale satisfacții”⁸⁸. Cu siguranță, arhivele personale ale etnologilor și savanților de alte profiluri vor mai pune în lumină amănunte ale dialogului dintre intelectualii de pe cele două maluri ale Prutului în anii existenței lagărului socialist.

În studiile apărute în anii '80, întâlnim tot mai frecvent folclor românesc de la est de Prut. Pentru a ne mărgini doar la cercetarea academică, vom remarca monografiile din seria Caietele Arhivei de Folclor, pregătite de specialiștii Institutului de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor al Academiei Române, Filiala Iași.

Astfel, în monografia *Colinde din Moldova*, cercetătoarea Lucia Cireș (originară din Ustia – Dubăsari) citează, în compartimentul variantelor, texte ale românilor din stânga Nistrului, incluse în publicațiile lui Teodor T. Burada (1893) și Ion Apostol (1943), precum și din spațiul pruto-nistrean, apelând la lucrările lui P. V. Ștefănuță, T. Gălușcă, M. V. Gațac, Gr. Botezatu, N. Băieșu⁸⁹. Apoi, în bibliografia volumului *Balade din Moldova*, din aceeași serie, semnat de Lucia Berdan (1942-2003), regăsim mai multe ediții de folclor basarabean apărute în perioada interbelică și postbelică⁹⁰.

După cum remarca ulterior Ion H. Ciubotaru, inițiatorul seriei de mai sus, activitatea folcloriștilor de la Chișinău era „bine cunoscută încă de multă vreme. Din păcate, decenii de-a rândul noi nu am putut lua în discuție rezultatele muncii lor și nici ei pe ale noastre”⁹¹.

---

⁸⁶ *Ibidem*, p. 444, 469-470.

⁸⁷ Este vorba de *Poezia populară moldovenească a obiceiturilor de Anul Nou*, Chișinău, Editura Știința, 1972, 236 p.

⁸⁸ George Meniuc, *op. cit.*, p. 445.

⁸⁹ Lucia Cireș, *Colinde din Moldova*. Cercetare monografică. Cu 72 de melodii transcrise de Florin Bucescu și Viorel Bîrleanu (Caietele Arhivei de Folclor – CAF, V), Iași, 1984, p. 275, 277, 279-280, 283-284.

⁹⁰ Lucia Berdan, *Balade din Moldova*. Cercetare monografică. Cu un capitol de etnomuzicologie de Viorel Bîrleanu și Florin Bucescu (CAF, VI), Iași, 1986, p. 253-254, 256-257.

⁹¹ *Creația populară basarabeană este încă viguroasă și extrem de interesantă* (Dialoghează Nicolae Bilețchi cu Ion Ciubotaru), în RLSL, nr. 2 (134), 1991, p. 84.

Într-un alt reputat centru de investigare a culturii populare, Filiala Cluj a Academiei Române, apăsarea culegerea de studii a lui Dumitru Pop (1927-2006) consacrată obiceiurilor agrare românești⁹². Autorul valorifică manuscrisele fostei Arhive de Folclor colectate în anii '30 ai veacului trecut. Aflăm numeroase referințe la realități etno-folclorice din județele Basarabiei (Hotin, Orhei, Ismail, Cetatea Albă ș.a.) și chiar din Transnistria (Râbnița)⁹³. Distinsul etnolog mai citează contribuțiile lui Petre V. Ștefănuță și Nicolae Băieșu⁹⁴.

Așadar, în pofida cenzurii, a clișeele ideologice, etnologii din România conștientizau imperativul studierii moștenirii etno-folclorice din întreaga Moldovă istorică, dincolo de granițele politico-administrative impuse de conjuncturile vremelnice.

Ultimul sfert de veac

După 1989 începe o nouă etapă, deși nici aceasta lipsită de impedimente, favorabilă reintegrării românității basarabene în aria investigațiilor etnologice din România. Dispariția „cortinei de fier” și a cenzurii totalitare au permis abordarea subiectelor anterior evitate, colaborarea liberă a oamenilor de știință de pe ambele maluri ale Prutului.

Astfel, începând cu 1990, etnologii din România și Republica Moldova participă la sesiuni comune ale institutelor academice (Chișinău, 1990; Iași, 1992-1993). Alte întâlniri sunt prilejuate de omagierea la baștină a Tatiane Gălușcă (Izvoare – Florești, 1990) și a lui Petre V. Ștefănuță (Ialoveni, 1991)⁹⁵.

O amplă manifestare a constituit-o Simpozionul Național de Etnologie, desfășurat pe parcursul a câteva ediții (Sighetu Marmăției, 1991; Câmpulung Moldovenesc, 1992; Ialoveni, 1993; București, 1994), în urma colaborării fructuoase dintre Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu” (București) și Institutul de Etnografie și Folclor al Academiei de Științe a Moldovei (Chișinău)⁹⁶.

⁹² Dumitru Pop, *Obiceiuri agrare în tradiția populară românească*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1989, 216 p.

⁹³ *Ibidem*, p. 46-48 și passim.

⁹⁴ *Ibidem*, p. 33, 46.

⁹⁵ *Inițiative ale Institutului de Etnografie și Folclor*, în „Anuarul Institutului de Etnografie și Folclor «Constantin Brăiloiu»” (AIEF), serie nouă, tom 3, 1992, p. 229-230.

⁹⁶ Nicolae Demcenco, *Probleme actuale de etnografie și folclor*, în RE, nr. 1, 1995, p. 7.

Participanții la prima ediție a simpozionului au subliniat necesitatea readucerii în circuitul științific a operelor folcloriștilor basarabeni de până la 1940, precum și a patrimoniului tradițional al românilor de la est de Prut. Sunt reprezentative, în acest sens, teme abordate de Nicolae Băieșu⁹⁷, Grigore Botezatu⁹⁸, Iordan Datcu⁹⁹, Nicolae Demcenco¹⁰⁰, Natalia Marcu¹⁰¹, Paul Mihail¹⁰², Eugenia-Zamfira Mihail¹⁰³ și Valentin Zelenciuc¹⁰⁴.

Efortul de a recupera prin cercetare realitățile socio-culturale ale românilor de la est de Prut transpare clar din periodicele științifice din anii '90, publicate de Academia Română. Unul dintre numerele „Revistei de Etnografie și Folclor”, publicație a Institutului de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”, a fost dedicat împlinirii a 75 de ani de la Unirea Basarabiei și Bucovinei cu România, inserând documente inedite și alte contribuții referitoare la istoria și etnografia românilor basarabeni, transnistreni și bucovineni¹⁰⁵.

De altfel, urmărind conținutul revistei menționate, dar și a altor publicații de specialitate apărute în acei ani, evidențiem un grupaj tematic de articole, semnate de autori din România și Republica Moldova, consacrate culegătorilor și cercetătorilor folclorului basarabean de până la Al Doilea Război Mondial (Alexei Mateevici, Pan Halippa, Petre V. Ștefănuță, Nichita P. Smochină)¹⁰⁶. O altă serie

---

⁹⁷ Nicolae Băieșu, „Tradițiile sărbătorilor calendaristice la românii din fosta Uniune Sovietică”, în vol. *Imagini și permanențe*, p. 42-46.

⁹⁸ Grigore Botezatu, „Institutul Social Român din Basarabia”, în vol. *Imagini și permanențe*, p. 76-80.

⁹⁹ Iordan Datcu, „Un Creangă basarabean. Gheorghe V. Madan, prozator și etnograf”, în vol. *Imagini și permanențe*, p. 151-158.

¹⁰⁰ Nicolae Demcenco, „Inventarul agricol tradițional al românilor din Transcarpatia și Bucovina”, în vol. *Imagini și permanențe*, p. 166-179.

¹⁰¹ Natalia Marcu, „Materiale de interes etnografic publicate în revista «Viața Basarabiei»”, în vol. *Imagini și permanențe*, p. 241-246.

¹⁰² Paul Mihail, „Profesorul Petre Ștefănuță”, în vol. *Imagini și permanențe*, p. 270-277.

¹⁰³ Eugenia-Zamfira Mihail, „Date noi privind etnografia din Basarabia...”, în vol. *Imagini și permanențe*, p. 278-281.

¹⁰⁴ Valentin Zelenciuc, „Tipologia portului popular din Basarabia în contextul structurii costumului național românesc”, în vol. *Imagini și permanențe*, p. 359-364.

¹⁰⁵ REF, tom 38, 1993, nr. 1-2, 192 p.

¹⁰⁶ Iordan Datcu, *Alexei Mateevici și creația populară din Basarabia*, în AAF, XII-XIV, 1991-1993, p. 487-489; Petre Florea, *op. cit.*, p. 31-71; Grigore Botezatu, Andrei Hâncu, *Petre Ștefănuță – eminent folclorist al anilor interbelici*, în AIEF, tom 1, 1990, p. 99-107; Iordan Datcu, *Nichita P. Smochină, etnograf al românilor transnistreni*, în REF, tom 38, 1993, nr. 1-2, p. 83-96.

de studii pun în valoare materialul cules din Basarabia în perioada interbelică, fiind axate pe subiecte particulare¹⁰⁷.

Concomitent, remarcăm interesul etnologilor din România pentru realizările colegilor din Republica Moldova și dorința de a-i integra în circuitul științific general-românesc. În acest context, în revistele de specialitate sunt publicate recenzii la importante culegeri de folclor, monografii și periodice apărute la Chișinău¹⁰⁸. În 1993, Academia Română acordă Premiul „Simion Florea Marian” alcătuitoarelor volumului *Cât îi*

¹⁰⁷ Ion I. Drăgoescu, *op. cit.*, p. 97-115; Zamfira Mihail, *Protecția religioasă a habitatului în satul românesc*, în REF, tom 39, 1994, nr. 5-6, p. 483-492; Narcisa Știuță, *Rituri de agregare la românii din Basarabia și din sudul Dunării*, în REF, tom 41, 1996, nr. 3-4, p. 205-208.

¹⁰⁸ Iordan Datcu, recenzie la *Creația populară moldovenească*, 16 vol., Chișinău, Editura Știința, 1973-1983, în REF, tom 37, 1992, nr. 5, p. 521-522; Nicolae Bot, recenzie la I. Mironenko, *Și cânt codrului cu drag. Folclor moldovenesc din sate nord caucaziene*, Chișinău, Editura Literatura Artistică, 1987, în AAF, XII-XIV, 1991-1993, p. 511-512; Petre Florea, recenzie la *Creația populară (Curs teoretic de folclor românesc din Basarabia, Transnistria și Bucovina)*, Chișinău, Editura Știința, 1991, în REF, tom 38, 1993, nr. 1-2, p. 165-168; Mihai M. Robea, recenzie la Grigore Botezatu, *La izvoare. Povești, poezie populară și cercetări de folclor*, Chișinău, Editura Hyperion, 1991, în REF, tom 38, 1993, nr. 1-2, p. 168-170; Mihaela Șerbănescu, recenzie la *Folclor din Maramureș*. Culegere și alcătuire de N. Băieșu ș.a., Chișinău, Editura Știința, 1991, în REF, tom 38, 1993, nr. 1-2, p. 170-171; Maria Bătcă, recenzie la Valentin Zelenciuc, Natalia Kalașnikova, *Vestimentația populației orașenești din Moldova (sec. XV-XIX)*, Chișinău, Editura Știința, 1993, în REF, tom 40, 1995, nr. 1, p. 102-104; Laura Jiga, recenzie la *Folclor din Țara Fagilor*. Alcătuitoare: N. Băieșu, G. Bostan, Gr. Botezatu ș.a., Chișinău, Editura Hyperion, 1993, în REF, tom 41, 1996, nr. 1-2, p. 122-123; Zamfira Mihail, recenzie la Varvara Buzilă, *Pâinea, aliment și simbol. Experiența sacralului*, Chișinău, Editura Știința, 1999, în „Revue des Études Sud-Est Européennes”, an XL, 2002, no. 1-4, p. 261-264; Marcel Lutic, recenzie la Vasile Șoimar (coord.), *Cornova*, Chișinău, Editura Museum, 2000, în AMEM, nr. II, 2002, p. 366-369; Lucian-Valeriu Lefter, recenzie la „Revista de Etnografie” (editată de Institutul de Arheologie și Etnografie), Chișinău, nr. I, 2005, în AMEM, nr. VI, 2006, p. 385-390; Marcel Lutic, recenzie la „Buletin Științific”, serie nouă (editat de Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală), Chișinău, vol. 1 (14), 2004, în AMEM, nr. VI, 2006, p. 347-350; Ion H. Ciubotaru, recenzie la Eugen Bâzgu, Mihai Ursu, *Arhitectura vernaculară în piatră*, Chișinău, Editura Știința, 2009, în AMEM, nr. IX, 2009, p. 408-410; Iordan Datcu, recenzie la Nichita Smochină, *Memorii*. Ediție îngrijită de Vlad Galin-Corini, București, Editura Academiei Române, 2009, în AMEM, nr. XI, 2011, p. 423-428; Eva Giosanu, recenzie la Varvara Buzilă, *Costumul popular din Republica Moldova. Ghid practic*, Chișinău, Editura Reclama, 2011, în AMEM, nr. XII, 2012, p. 489-491; Ion H. Ciubotaru, recenzie la Varvara Buzilă, *Covoare basarabene din patrimoniul Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală – Republica Moldova*, București, Editura Institutului Cultural Român, 2013, în AMEM, nr. XIII, 2013, p. 358-361.

Maramureșul, cuprinzând studii și materiale etno-folclorice adunate în satele românești din Ucraina Transcarpatică¹⁰⁹.

La rândul lor, folcloriștii basarabeni publică în revistele de peste Prut rezultatele investigațiilor întreprinse în comunitățile românești din fosta URSS¹¹⁰, medalioane închinare cercetătorilor basarabeni trecuți în veșnicie¹¹¹ sau lista lucrărilor de specialitate apărute la Chișinău¹¹².

În bibliografia de etnografie și folclor pentru anii 1970-1995 au fost incluse și lucrările autorilor din Republica Moldova, iar într-un compartiment aparte – publicațiile de „folclor moldovenesc” din perioada 1924-1968¹¹³. Următorul repertoriu bibliografic, consacrat intervalului 2001-2010, reunește, de asemenea, într-o listă comună contribuțiile etnologilor din România și din afara hotarelor sale¹¹⁴.

Apropierea celor două maluri de Prut a permis contactul direct cu realitățile etno-culturale din Republica Moldova. În acest sens, una din primele „prospecțiuni” este realizată de Ion H. Ciubotaru (Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași). Dincolo de consecințele negative, aduse de campaniile de industrializare și urbanizare („Surprinde oarecum neplăcut aspectul general al unor sate, rigid

---

¹⁰⁹ *Cât îi Maramureșul*. Culegere, alcătuire, note și comentarii: N. Băieșu, Gr. Botezatu, I. Buruiană, V. Cirimpei, N. Demcenco, I. Filip, A. Hâncu, E. Junghietu, S. Moraru. Cuvânt înainte de Mihai Pop. Descifrarea melodiilor: Andrei Tamazlăcaru, Chișinău, Editura Știința, 1993, 549 p.

¹¹⁰ Nicolae Băieșu, *Unele momente ale colindatului cu ocazia Crăciunului la românii din Republica Moldova și Ucraina*, în REF, tom 40, 1995, nr. 1, p. 23-28; Efim Junghietu, *Paremi prefunerare*, în REF, tom 40, 1995, nr. 1, p. 53-60; Victor Cirimpei, *Din Carpați până-n Caucaz. Ce a fost, ce-a mai rămas. Limbă vorbită și datini străbune la românii depărtați de baștină* (I), în REF, tom 40, 1995, nr. 4, p. 443-456; *Ibidem* (II), în REF, tom 44, 1999, nr. 2-3, p. 169-183.

¹¹¹ Grigore Botezatu, *In memoriam. Efim V. Junghietu*, în REF, tom 40, 1995, nr. 1, p. 107-113; Victor Cirimpei, *In memoriam. Sergiu Moraru (1946-1996)*, în REF, tom 42, 1997, nr. 5-6, p. 549-561.

¹¹² Victor Cirimpei, *Bibliografie selectivă a studiilor, articolelor și colecțiilor de etnografie și folclor apărute în revistele de la Chișinău: „Literatura și Arta” („LA”), „Nistru” și „Basarabia”*, în REF, tom 38, 1993, nr. 1-2, p. 147-149.

¹¹³ *Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc (1970-1995)*. Ediție îngrijită de I. Oprișan, București, Editura Saeculum I.O., 2006, passim. Precizăm că în această impresionantă bibliografie (800 p.) îl regăsim și pe N. M. Băieșu cu *Folclor moldovenesc. Bibliografie [1924-1967]* și *Bibliografia folclorului moldovenesc pe anul 1968* (v. Addenda I).

¹¹⁴ *Bibliografia românească de etnografie și folclor: 2001-2010*. Partea I. Coordonator: Rodica Raliade. Colectiv de autori: Carmen Bulete, Adelina Dogaru ș.a., București, Editura Academiei Române, 2015, 672 p.

sistematizate, constituind ansambluri arhitectonice greoaie, depersonalizate, în care nu se observă nici cea mai mică preocupare de a se valorifica particularitățile arhitecturii populare locale”¹¹⁵), etnologul ieșean remarca încurajator faptul că „în satul basarabean de astăzi creația populară este încă viguroasă și extrem de interesantă. Sub o falsă pojghiță a uitării, ea s-a păstrat nealterată, în așteptarea vremurilor revitalizării sau măcar ale unei drepte valorificări”¹¹⁶.

Etnomuzicologii de la Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu” întreprind câteva expediții de teren, în particular în localitățile studiate anterior de echipele lui Dimitrie Gusti (1990, 1993)¹¹⁷. Cercetătoarea Maria Bâtcă, de la aceeași instituție, documentează locuința tradițională și portul popular basarabean, publicând rezultatele în câteva studii¹¹⁸, dar și într-un volum de sinteză¹¹⁹. Neobositul istoric literar și etnolog Ionel Opreșan (Institutul de Istorie și Teorie Literară „George Călinescu”, București) înregistrează, în câteva reprize cronologice, povești populare din stânga Prutului și de la basarabeni stabiliți în România. Acestea au fost incluse într-un impunător corpus de basme fantastice, alături de creațiile culese din alte provincii românești și chiar de la informatori din sudul Dunării¹²⁰.

În plan instituțional, sunt lansate câteva proiecte de cooperare inter-academică, având în obiectiv patrimoniul etno-folcloric românesc. În 1990, conducerea fostei Secții de Etnografie și Studiul Artelor (Academia de Științe a Moldovei) și cea a Institutului de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu” (București) au semnat un acord de colaborare privind „Studierea istorico-etnografică a culturii materiale și spirituale a poporului românesc din zona carpato-nistreană”.

În același an, un acord similar a fost încheiat cu Sectorul de Etnologie și Folclor al Institutului de Filologie Română „A. Philippide”

¹¹⁵ *Creația populară basarabeană este încă viguroasă...*, p. 82.

¹¹⁶ *Idem*, p. 83.

¹¹⁷ *Inițiative ale Institutului de Etnografie și Folclor...*, p. 230.

¹¹⁸ Maria Bâtcă, *Habitatul rural tradițional în spațiul cuprins între Prut și Nistru*, în REF, tom 40, 1995, nr. 1, p. 69-98; Maria Bâtcă, Valentin Zelenciuc, *Tipologia învelitorilor de cap în spațiul dintre Prut și Nistru*, în REF, tom 43, 1998, nr. 3, p. 259-274; Maria Bâtcă, *Tipologia acoperitorilor poalelor cămășii femeiești în spațiul cuprins între Prut și Nistru*, în REF, tom 45, 2000, nr. 1, p. 39-54.

¹¹⁹ Maria Bâtcă, *Dimensiunile spirituale ale Basarabiei*, București, Fundația Culturală Libra, 1998, 196 p.

¹²⁰ Ionel Opreșan, *Basme fantastice românești*, vol. I-XI, București, Editura Vestala, 2002-2009.

(Iași)¹²¹. Cercetătorii proaspăt înființatului Institut de Etnografie și Folclor de la Chișinău au participat la elaborarea hărții cultural-turistice a Republicii Moldova, tipărită în anul 1992, la inițiativa Institutului de Stat Socio-Uman al Academiei Române (Iași)¹²².

Între proiectele științifice de anvergură demarate în această perioadă se numără „Tezaurul etno-folcloric din Moldova”, inițiat de Prof. dr. Ion H. Ciubotaru, fondatorul Arhivei de Folclor a Moldovei și Bucovinei (Iași). Proiectul presupunea conlucrarea specialiștilor din Iași, Chișinău, Cernăuți, Cluj și București pentru a realiza o „sinteză asupra culturii populare românești” din Moldova istorică¹²³.

Se preconiza editarea unei serii de monografii care ar fi urmat să circumscrie ansamblul moștenirii etno-folclorice din regiune: agricultura, păstoritul, alte îndeletniciri tradiționale, țesăturile și portul popular, genurile folclorului literar și ale celui muzical¹²⁴. Fiecare volum trebuia să cuprindă un studiu introductiv, un corpus de documente, însoțite de note și comentarii¹²⁵. În calitate de surse documentare, urmau a fi valorificate rezultatele cercetărilor de teren, arhivele instituțiilor academice și universitare, fondurile de manuscrise inedite, patrimoniul muzeelor de etnografie și artă populară, alte colecții și materiale publicate¹²⁶.

Argumentând actualitatea proiectului, Ion H. Ciubotaru sublinia că zona Moldovei istorice nu beneficiase până atunci de cercetări pe măsura patrimoniului său etno-folcloric: „Aici, poate mai mult decât în alte părți, – scria reputatul etnolog, – slujitorii zeloși ai mai-marilor zilei au făcut tot ce le-a stat în putință, pentru a abate interesul de la atari preocupări. Nu trăsăturile definitorii ale civilizației noastre tradiționale interesau, ci acele searbăde indicii ale unei așa-zise «nivelări» etno-culturale, menită să contribuie la depersonalizare, la dispariția treptată a specificului național”¹²⁷.

După aprecierea altui specialist de marcă, Henri H. Stahl (1901-1991), „Tezaurul etno-folcloric din Moldova” oferea șansa de a

---

¹²¹ Nicolae Demcenco, *Probleme actuale...*, p. 7.

¹²² *Ibidem*, p. 6.

¹²³ *Tezaurul etno-folcloric din Moldova. Recomandări destinate colaboratorilor*. Ordonarea și sistematizarea materialelor, precum și redactarea definitivă au fost făcute de Ion H. Ciubotaru, Iași-Chișinău, 1992, p. 4.

¹²⁴ *Ibidem*, p. 21-58.

¹²⁵ *Ibidem*, p. 9-10.

¹²⁶ *Ibidem*, p. 6-7.

¹²⁷ *Ibidem*, p. 1-2.

reuni contribuțiile etnologilor de pe ambele maluri ale Prutului pentru a studia unitar cultura populară din Moldova istorică, fapt imposibil anterior („atât ieșenii, cât și basarabenii au fost constrânși de împrejurări să facă un lucru pe jumătate”¹²⁸).

Publicațiile consultate nu ne permit să apreciem evoluția proiectului respectiv. Din două scrisori deschise ale colectivului Institutului de Etnografie și Folclor (Chișinău), adresate în anul 1998 Parlamentului și conducerii Academiei de Științe a Moldovei, aflăm următoarele: „În prezent muncim intens la elaborarea unor lucrări de sinteză, principala dintre care este *Tezaurul etno-folcloric al Moldovei*, în peste 30 de volume, la care participă și specialiști de la Iași, București, Cluj-Napoca, Cernăuți, Moscova. Lucrarea aceasta este inclusă și în Programul de stat al țării pentru dezvoltarea culturii, aprobat de Guvernul Republicii Moldova. La ora actuală, 6-7 volume din *Tezaur...* sunt finisate, așteptându-se sponsori”¹²⁹.

Într-un raport privind activitatea aceluiași institut, pentru perioada 1991-1998, se precizează: „Câteva volume din cadrul acestei lucrări sunt deja elaborate: *Tradițiile Crăciunului*, *Nunta*, *Basmele*, *Baladele*, *Bucatele naționale tradiționale* ș.a.”¹³⁰ Nu cunoaștem deocamdată nici o apariție editorială din seria „Tezaurul etno-folcloric din Moldova”.

Presupunem că lichidarea Institutului de Etnografie și Folclor (Chișinău) în 1998, urmată de răcirea relațiilor politice moldo-române după venirea la putere a Partidului Comuniștilor din Republica Moldova (2001), se numără printre cauzele care au zădărnicit realizarea proiectului. În context, Dr. Adina Hulubaș (Ciubotariu), responsabilă Departamentului de Etnografie și Folclor de la Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, sugerează că motivele eșuării proiectului rezidă în „condițiile socio-politice (dar și factori de natură subiectivă)”¹³¹.

Totuși, am vrea să credem că proiectul inițiat de Ion H. Ciubotariu nu a dispărut fără urmă. În 2006, membrii Sectorului Folclorică de la Institutul de Filologie al Academiei de Științe a Moldovei și-au propus să

¹²⁸ *Ibidem*, p. 4.

¹²⁹ Grigore Botezatu, Nicolae Băieșu ș.a., *Scrisoare deschisă către Comisia pentru știință, învățământ, cultură și mass-media a Parlamentului Republicii Moldova*, în RE, nr. 3, 2001, p. 218; Nicolae Demcenco, Grigore Botezatu ș.a., *Dlui Președinte al Academiei de Științe a R. Moldova...*, în RE, nr. 3, 2001, p. 222.

¹³⁰ *Institutul de Etnografie și Folclor*, în RE, nr. 3, 2001, p. 214.

¹³¹ Adina Hulubaș, *Vocația întemeierii*, în AMEM, nr. X, 2010, p. 103.

elaboreze o serie de 15 volume cu genericul: „Tezaurul folcloric al românilor din Basarabia, Transnistria, nordul Bucovinei, Transcarpatia”¹³². Structura fiecărui volum planificat reia, în linii mari, principiile *Tezaurului etno-folcloric din Moldova*: studiu introductiv, corpus de texte, melodii, imagini¹³³. Însă, spre deosebire de proiectul anterior, tematica este restrânsă la folclorul literar (*Folclor al sărbătorilor de iarnă; Folclor al sărbătorilor de primăvară, vară și toamnă; Folclor al obiceiurilor de familie; Descânțece; Ghicitori* ș.a.¹³⁴).

Până în prezent a apărut o singură lucrare din seria preconizată, consacrată tradițiilor etno-folclorice de iarnă, fiind semnată de regretatul Nicolae Băieșu (1934-2015)¹³⁵. Exprimăm speranța că această binevenită colecție își va continua apariția, incluzând creațiile populare ale românilor *de pe ambele maluri ale Prutului*, fără de care orice studiu etnologic asupra Moldovei istorice rămâne incomplet.

De asemenea, pe parcursul ultimului deceniu s-au derulat mai multe proiecte de cooperare moldo-română, susținute de Uniunea Europeană sau alte entități finanțatoare. Nominalizăm, în acest sens, anchetele de teren întreprinse în cadrul proiectului transfrontalier „Așa diferiți precum suntem – 7 etnii la Marea Neagră” (2011), care a implicat specialiști de la Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale (Vaslui), Institutul Patrimoniului Cultural (Chișinău), Muzeul de Antropologie și Etnografie al Academiei de Științe a Rusiei (Sankt Petersburg). Proiectul preconiza realizarea unui film documentar despre șapte etnii (români, țigani, ruși, găgăuzi, bulgari, lipoveni, ucraineni) care locuiesc în România, Republica Moldova și Ucraina¹³⁶.

Specialiștii implicați în implementarea altui proiect, „Costumul popular – unitate și varietate la Dunărea de Jos”, parte din Programul Operațional Comun „România – Ucraina – Republica Moldova. Granițe comune. Soluții comune (2007-2013)”, au investigat localități din

---

¹³² Nicolae Băieșu, *Tezaurul folcloric al românilor din Basarabia, Transnistria, nordul Bucovinei, Transcarpatia*, în „Akademos”, nr. 3 (22), 2011, p. 110.

¹³³ *Ibidem*, p. 111-112.

¹³⁴ *Ibidem*, p. 111.

¹³⁵ Nicolae Băieșu, *Obiceiurile și folclorul sărbătorilor de iarnă*. (Tipologie. Corpus de texte etnografice și folclorice). Alcătuire, introducere, îngrijirea textului, comentarii, glosar de..., vol. I-II, Chișinău, Î.S.F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2014, 836 p. (vol. I); 616 p. (vol. II).

¹³⁶ Lucian-Valeriu Lefter, *Ipostaze etnografice basarabene. Note despre rituri și solidarități tradiționale*, în AMEM, nr. XII, 2012, p. 325, nota 1.

județul Galați (România), raioanele Cahul (R. Moldova), Reni și Ismail (Ucraina). Scopul cercetării a vizat „identificarea unor piese autentice de port popular, observarea și analizarea elementelor specifice” necesare pentru „promovarea pieselor autentice” și „sprijinirea unor inițiative de reconstituire și realizare a unor replici pentru membrii grupurilor folclorice deficitare sub acest aspect”¹³⁷.

Unul dintre proiectele recente, „Monografia comunei Crihana Veche (Republica Moldova) – cercetare, documentare și publicare album” (2015), a reunit specialiști de la Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială a Universității din București, Institutul Patrimoniului Cultural și Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală (Chișinău). Obiectivul îl constituie întreprinderea unei investigații complexe, după modelul campaniilor monografice conduse de Dimitrie Gusti¹³⁸.

Cu mai bine de un deceniu în urmă a început o cooperare fructuoasă între Departamentul de Etnografie și Folclor (Institutul de Filologie Română „A. Philippide”), Muzeul Etnografic al Moldovei (Iași) și Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală (Chișinău). Periodic, cercetătorii și muzeografilor instituțiilor menționate participă la sesiuni științifice comune, la omagieri și lansări de carte.

În „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei” (al cărui coordonator științific este Prof. univ. dr. Ion H. Ciubotaru) se publică constant lucrări consacrate etnografiei și muzeografiei spațiului basarabean. Printre autorii acestor studii și materiale îi regăsim pe Eugen Bâzgu (1956-2016), Varvara Buzilă, Grigore Botezatu, Vasile Chiseliță, Maria Ciocanu, Mihai Ursu, Andrei Prohin ș.a.¹³⁹ Etnologii din Basarabia încearcă astfel să restituie o imagine completă a culturii tradiționale românești din teritoriile care au format odinioară Țara Moldovei.

Salvgardarea patrimoniului cultural imaterial, o formă contemporană de abordare a valorilor etno-culturale sub auspiciile

¹³⁷ Anișoara Stegaru Ștefănuță, *Costumul popular – unitate și varietate la Dunărea de Jos. Cod MIS – ETC 956*, Galați, Centrul Cultural „Dunărea de Jos”, f.a., p. 2.

¹³⁸ Informație comunicată de Dr. Dorin Lozovanu, cercetător științific la Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală (Chișinău), membru al echipei de implementare a proiectului amintit.

¹³⁹ V. Angelica Olaru, *Bibliografia „Anuarului Muzeului Etnografic al Moldovei” (2001-2010)*, în AMEM, nr. X, 2010, p. 791-808; Idem, *Bibliografia „Anuarului Muzeului Etnografic al Moldovei” X-XIV (2010-2014)*, în AMEM, nr. XV, 2015, p. 469-482.

UNESCO, de asemenea, stimulează cooperarea științifică dintre România și Republica Moldova. Comisiile naționale pentru salvagardarea patrimoniului cultural imaterial din ambele state includ etnologi consacrați (Acad. Sabina Ispas, Nicolae Constantinescu, Otilia Hedeșan, Varvara Buzilă, Victor Ghilaș ș.a.), reprezentanți ai instituțiilor academice, ai universităților, muzeelor etnografice și ai altor structuri din domeniu.

Activitățile de elaborare a inventarelor naționale ale patrimoniului imaterial, de pregătire a dosarelor elementelor propuse pentru înscriere în *Lista reprezentativă a patrimoniului cultural imaterial al umanității* au impulsionat anchetele de teren, evaluarea documentelor de arhivă și a bibliografiei științifice referitoare la cultura tradițională a românilor din diferite regiuni.

În urma acestor eforturi, în anul 2013 obiceiul „Colindatul de ceată bărbătească”, înaintat de România și Republica Moldova, a fost recunoscut de UNESCO drept parte a patrimoniului cultural mondial. Alte două dosare comune, – „Practici culturale asociate zilei de 1 Martie” și „Tehnici tradiționale de realizare a scoarței în România și Republica Moldova” –, urmează a fi evaluate de experții UNESCO pentru includerea lor în lista nominalizată mai sus.

* *

*

Academia Română, de la fondarea sa în epoca făuririi națiunii române moderne, a avut în atenție unitatea spirituală a tuturor românilor, inclusiv în domeniul culturii populare. Dar și românii din afara României, în diverse etape istorice, au căutat în acest prestigios for academic un spațiu de afirmare a propriei identități și moșteniri culturale.

Contribuția Academiei Române la punerea în valoare a tezaurului etno-folcloric de la est de Prut formează un capitol de referință în istoria studierii acestui spațiu pe parcursul unui secol și jumătate. În acest interval impunător de timp, contribuțiile etnologilor au cunoscut diverse forme, în funcție de prioritățile fiecărui cercetător și nivelul dezvoltării etnologiei, de proiectele academice și de contextul istoric.

Ideile și metodele de investigație a culturii tradiționale, promovate de reprezentanții forurilor științifice din România, au aflat adesea ecou între cărturarii basarabeni. Instituționalizarea studiilor de

etnografie și folclor în Basarabia, cu aportul direct al Academiei Române, a impulsionat cercetările și în această ramură a românimii.

În același timp, trebuie să constatăm că, până în prezent, cultura tradițională a românilor din Basarabia nu a beneficiat de investigații sistematice de lungă durată întreprinse de colaboratorii Academiei Române. Frecvent, cercetările s-au datorat eforturilor individuale și au vizat teme particulare și/sau zone restrânse. Unele materiale s-au pierdut probabil pentru totdeauna, altele se află în arhive, insuficient sau deloc valorificate.

Cu toate acestea, lucrările publicate sub egida Academiei Române rămân surse de referință, stârnind emulație peste multe decenii. Dincolo de fiecare subiect concret, aceste performanțe etnologice au privilegiul de a situa cultura românilor de la est de Prut în contextul general al poporului român. Operele științifice capătă astfel și o valoare sentimentală, constituind legături spirituale între românii de pe ambele maluri ale Prutului.

Sperăm că actuala generație de etnologi și următoarele vor aprecia idealurile înaintașilor, le vor continua opera de cunoaștere integră a culturii populare românești și de promovare a ei în lume.